

AVRUPA İÇİN ORTAK DIŞ POLİTİKA OLUŞTURMA SÜRECİNDEKİ İLK ADIMLAR: 1973 ARAP-İSRAİL SAVAŞI VE AVRUPA BİRLİĞİ

*Ersin EMBEL**

Özet

Avrupa bütünleşmesinin başlıca temalarından bir tanesi de ortak dış politika oluşturulması ihtiyacıdır. Soğuk Savaş'ın erken dönemlerinden itibaren çeşitli tarihlerde konuyla ilgili bazı girişimler yapılmıştır. 1950'ler ve 1960'lardaki başarısız girişimlerin ardından 1970'lerin başından itibaren bu konuda mesafe alınmaya başlamıştır. Yumuşama döneminin yarattığı imkânlar çerçevesinde Fransa önderliğinde gündeme getirilen bu süreç, İngiltere'nin örgüte üye olmasıyla hız kazanmıştır. Konuyla ilgili olarak örgütün ilk somut başarısı ise 1973'teki Arap-İsrail Savaşı sırasında ortaya konulan ortak tutum olmuştur. Söz konusu olayın neden olduğu krizin ekonomik ve stratejik açılardan arz ettiği ciddiyet, AB'nin o dönemdeki dokuz üyesinin de bir araya gelmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra Orta Doğu ile tarihsel bağları nedeniyle İngiltere ve Fransa'nın yürüttüğü dış politika ve bu iki devletin Avrupa'daki siyasi gücü söz konusu ortak tutumun benimsenmesinde etkili olmuştur. Bu çalışma hem söz konusu süreci analiz etmek hem de AB'nin ortak bir dış politika oluşturma sürecinin tarihsel dayanaklarını 1973 Arap-İsrail Savaşı örneği üzerinden irdelemek amacıyla yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Ortak Dış Politika, Yumuşama Dönemi, 1973 Arap-İsrail Savaşı.

First Steps Towards A Common Foreign Policy for Europe: 1973 Arab-Israeli War and the European Union

Abstract

Building a common foreign policy is a leading aspect in European unification. Since the early years of the Cold War, there were several attempts in order to put the process into progress. Following the failed initiatives in 1950's and 1960's, a

* Dr, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasal Tarih Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

serious development was achieved with the 1970's. Thanks to the French leadership along with the British membership process to the EU, the success was built on the founding stones of the Détente Era. Here, the Arab-Israeli War in 1973 marked a threshold, as the incident opened the path for initial steps in the building of a common approach under the EU umbrella. The severity of the crisis from an economic and strategic perspective not only harmonized the foreign policies of the nine members of the organization, but also marked the accelerating elements that constitute the EU's political power via the foreign policies of the British and the French in connection with the historical ties of those two states to the Middle East. Thus, this study aims at both dealing with the historical foundations of building a common approach on foreign affairs within the EU context and handling the subject on a case-specific basis by bringing the 1973 Arab-Israeli War in its focus.

Keywords: European Union, Common Foreign Policy, Détente Era, 1973 Arab-Israeli War.

Giriş

Günümüzde *sui generis* nitelikli bir yapı olarak değerlendirilen Avrupa Birliği'nin* (AB) federal devlet formasyonu kazanması sürecindeki en önemli gündem maddelerinden birisi de ortak bir dış politika üretilebilecek kurumsal mekanizmaların oluşturulması yolunda atılan adımlardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan konjonktürün sunduğu imkânlar ve aynı zamanda getirdiği yeni istikrarsızlık unsurları, sahip olduğu ekonomik güçle uluslararası politikadaki etkinliği arasında belirgin bir açıklık bulunan AB'nin bu alanda kayda değer bir ilerleme sağlamasına ilişkin ihtiyacı giderek keskinleşmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı sonundan beri süregelen bölünmüş yapısının sona ermesiyle birlikte, kıtanın orta ve doğusunda yer alan ülkelerin AB'ye dâhil edilmeleri imkânı doğmuş, özellikle Orta Doğu kaynaklı sorunlar başta olmak üzere Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılmasının doğrudan ya da dolaylı etkileri Avrupa'da hissedilmiştir.

Öte yandan AB'nin Soğuk Savaş sonrasında artan ortak bir dış politika oluşturulması ihtiyacı çerçevesinde, önemli adımlar atıldığı da görülmektedir. 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'ndan itibaren yapılan tüm antlaşmalarda bu konuya yer verilmiştir. Söz konusu antlaşmada, AB'nin üzerine bina edildiği üç sütundan ikincisi olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (*Common Foreign and Security Policy/ODGP*) benimsenmiş ve bu alandaki düzenlemeler Lizbon Antlaşması'na uzanan birliğin derinleşmesi çalışmaları çerçevesinde giderek güçlendirilmiştir. AB'nin ortak bir dış politika ve buna eşlik eden bir güvenlik

* Sözkonusu örgütün adı 1957-1965 döneminde Avrupa Ekonomik Topluluğu, 1965-1993 döneminde ise Avrupa Topluluğu (AT) olsa da, Maastricht Antlaşması'ndan itibaren kullanılan isim olması nedeniyle, bu çalışmada kurumsal sürekliliği vurgulamak amacıyla AB adı tercih edilmiştir.

yapılanması geliştirmesi o kadar merkezi bir tema haline gelmiştir ki, 2004'te imzalanan AB Anayasası'nda öngörülen ilgili hükümlere atıfla, AB Anayasası'na ilişkin olarak 2005'te Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlardaki hayır oylarının bir nedenini de "AB bir süper güç olmaya çalışıyor" iddiasını oluşturmuştur.

Bu makalede, AB'nin 2000'lerin başlarında giderek olgunlaştırdığı ortak bir dış politika geliştirme sürecinin, 1970'lerin başlarına kadar kat ettiği aşamalara kısaca değinildikten sonra, örgütün 1973 Arap-İsrail Savaşı'nın yol açtığı kriz karşısında verdiği tepki ekseninde ortak bir dış politikayı mümkün kılacak unsurların tarihsel bir dönemde belirginleşen yönleri incelenecektir. Çalışmada, AB üyelerinin, devlet egemenliğinin başlıca tezahürlerinden biri olan dış politika alanında kendi ulusal pozisyonlarını ve hareket imkânlarını korumak konusunda hassasiyet gösterirken, siyasi olduğu kadar ekonomik bakımdan da büyük etkiler yaratabilecek bir kriz anında nasıl ortak bir tutum sergilemek durumunda kalmış olduklarına işaret edilecektir. İncelenecek olan 1973 Savaşı özelinde bu kriz, Avrupa ekonomisini temelden ilgilendiren petrole erişimin kısıtlanması ve sınai üretim için ihtiyaç duyulan bu hammaddenin kesintisiz temininin riske girmiş olması gibi yaşamsal çıkarların süreci inşa oynadığı rol ele alınacaktır. Yine bu kapsamda, uluslararası politikada Yumuşama (*Détente*) sürecinin yarattığı imkânlar temelinde olmak üzere, söz konusu ortak tutumun geliştirilmesinde Ortadoğu ile tarihsel bağları bulunan İngiltere ve Fransa'nın önemli bir rol oynadığı iddiası incelenecektir. Bu nedenle söz konusu iki ülkenin dış politika vizyonlarına özel olarak değinilecektir.

Avrupa'da Ortak Dış Politika Geliştirmeye Yönelik İlk Girişimler

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinden itibaren Avrupa'da gerçekleşen bölünme, kıtanın iki tarafında yer alan ülkeler bakımından farklı örgütlenmelere gidilmesi sonucunu doğurmuştur. Batı Avrupa'da 1948 tarihli Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü ile başlayan örgütlenme, 1949'da NATO ve Avrupa Konseyi'nin kurulmasıyla birlikte ortak bir siyasi-ideolojik zemini de içerecek şekilde çeşitlenmiştir. 1950'de ortaya atılan Schuman Planı temelinde olmak üzere 1952'de kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), nihai statüsü halen belirsiz durumda olan Almanya'nın Batı Avrupa sistemine dâhil edilmesi sürecini başlatmış ve siyasi boyutu da bulunan daha ileri bir bütünleşme için umutları artırmıştır. Özellikle Haziran 1950'de patlak veren Kore Savaşı'nın etkisiyle gündeme gelen ve yine Batı Almanya'nın Fransa'nın da rıza göstereceği biçimde Batı Avrupa yapılanmasına dâhil edilmesi amacını taşıyan Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Politik Topluluğu girişimleri 1950'lerin ilk yarısında başarısızlığa uğramıştır. Söz konusu başarısızlığın önde gelen nedeni, özellikle Fransız siyasetinde beliren ve sonraki dönemlerde de çeşitli vesilelerle görülecek olan, dış politika ve savunma konularındaki ulusal egemenlik yetkilerinin ulus-üstü bir yapılanmaya devri konusundaki güçlü itirazdır.¹

¹ Diğer nedenler, doğrudan Soğuk Savaş gelişmelerine bağlanabilir. Mart 1953'te Stalin'in ölümü ve aynı yılın Temmuz ayında Kore'de ateşkes yapılmış olmasının yarattığı iyimserlik

AB'nin kuruluş metni olan 1957 tarihli Roma Antlaşması'nda öngörülen kapsam ve amaçlar, AKÇT'nin kuruluşu sonrasındaki süreçte Avrupa bütünleşmesine siyasi bir içerik kazandırılmasına ilişkin olarak yapılan girişimlerin uğradığı başarısızlık dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda, Antlaşma da dış politika alanına ilişkin olarak örgüt için ne bir amaç ne de bir mekanizma öngörülmüştür. İmzacı devletler bakımından ekonomi alanında bütünleşme adımları kapsamında bir gümrük birliği ve ortak pazar yaratılması hedefine dayandırılan Antlaşma da, doğrudan siyasi içerikli olarak addedilebilecek belki de tek husus, dibace kısmında Avrupa halkları arasında daha yakın bir birliğin temellerini atmak amacının zikredilmiş olmasıdır.²

1960'lar AB için asıl kuruluş yılları olarak geçmiştir. Bu dönemde AB mesasını özellikle ortak bir tarım politikasının oluşturulmasına harcamıştır. Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün damgasını vurduğu 1960'ların sonuna kadar, Yumuşama sürecinin sağladığı imkânlarla karşın ortak bir dış politika geliştirilmesine yönelik olarak kayda değer bir mesafe alınamamıştır. İzleyen kısımda, ortak dış politika oluşturulmasına temel oluşturacak süreç, Avrupa'nın iki büyük devleti İngiltere ile Fransa'nın Avrupa politikaları çerçevesinde incelenecektir.

İngiltere ile Fransa'nın Avrupa Politikaları

İngiltere'nin Yönünü Avrupa'ya Dönüştürme

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere, önceki döneme ait küresel konumunu ve "büyük güç" sıfatını sürdürmek istemiş; hem savaş sırasında kurulan "özel ilişki" çerçevesinde başlıca müttefiki olan ABD'ye SSCB karşısında destek olmak hem de kendi emperyal varlığını azami ölçüde korumak temelinde bir dış politika benimsemiştir.³ İngiltere, Avrupa'ya yönelik politikasını da bu temelde kurgulamıştır. Öte yandan Avrupa'yı istikrar içinde tutmak, ABD'nin stratejik ortağı İngiltere için, küresel bir gereklilik olarak değerlendirilmiştir. İngiltere, kıtadaki istikrara katkı sağlayacak bütünleşme çalışmalarını desteklemekle birlikte, bu çabaların içinde doğrudan yer almamış ve kıtadaki siyasi rakibi Fransa'dan özellikle farklılaşan bir çizgiyi izlemiştir.⁴ Fransa'nın "Avrupacı" olarak nitelenebilecek

havası, özellikle Fransız siyasetçilerinde, Almanya'nın pozisyonunu güçlendirecek böyle bir örgütlenmeye söz konusu koşullarda gerek kalmadığını düşüncesini uyandırmıştır. Fransa tarafından başlatılan bu girişimler, Ağustos 1954'te Fransız Parlamentosu'nun olumsuz tutumu nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Söz konusu tutumun nedenleriyle ilgili olarak bk.: Thomas Hörber, **The Foundations of Europe: European Integration Ideas in France, Germany and Britain in the 1950s**, Weisbaden, VS Verlag, 2006, s. 104-108.

² **Treaty of Rome**, s. 2.

http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf, erişim tarihi 15/06/2014.

³ Nitekim 1945'te İngiltere, emperyal iddialarını devam ettirebilmek adına dünyanın çeşitli yerlerindeki 40'tan fazla ülkede asker bulundurmaktaydı. Bkz.: David Sanders, **Losing and Finding a Role: British Foreign Policy since 1945**, London, MacMillan, 1990, s. 50-51.

⁴ Stephen George, **Britain and European Integration since 1945**, Oxford, Blackwell, 1991, s. 35.

politikalarına karşılık, İngiltere bir yandan ABD ile geliştirdiği bağları çerçevesinde Atlantik, diğer yanda da İngiliz Milletler Topluluğu (*Commonwealth*) ülkeleriyle ilişkileri ekseninde görece küresel bir dış politika izlemiştir. İngiltere bu tercihleri nedeniyle de 1960'lara kadar Avrupa bütünleşmesinin uzağında kalmış, gelişmeleri belli bir mesafeden izlemekle yetinmiştir.⁵

Aynı dönemde İngiltere, Avrupa işlerinin dışında kalmasına karşın Orta Doğu'da etkin bir politika izlemeye gayret etmiştir. 1945'te başlayan ve 1950'de ABD'nin de dahil olduğu bir deklarasyon ile çözümlenen Levanten Devletler (Suriye ve Lübnan) ile ilgili İngiliz-Fransız anlaşmazlığı,⁶ İngiltere'nin Fransa ile sonraki yıllardaki örtük ihtilafı bakımından önemli bir etki yapmıştır. 1950'lerin ilk yarısında İngiltere'nin gündeme getirdiği Orta Doğu Komutanlığı projesi ve ardından ABD destekli Bağdat Paketi projesi de, İngiltere'nin bölgedeki etkinliğini zayıflatmış, SSCB ile yakınlaşan Mısır başta olmak üzere Arap ülkeleri, İngiltere'de büyük kaygı uyandırmıştır.

İzleyen dönemde gerçekleşen 1956 Süveyş Bunalımı⁷ ise, İngiltere'nin hem Avrupa hem de Orta Doğu politikasındaki dönüşümü bakımından çok etkili olmuştur. Fransa ile birlikte, bölgedeki çıkarlarını korumak üzere harekete geçen İngiltere, ABD'nin tepkisini çekmiş ve sonuçta istediğini alamamıştır. Bu olumsuz sonuç İngiltere'ye göstermiştir ki; ABD ile ilişkiler kurması, çıkarlarını mutlak anlamda gerçekleştirmesine izin vermemektedir. Bunun yanında İngiltere gelinen noktada *Commonwealth* ülkelerinden istediği desteği görememiştir. En önemlisi de İngiltere'nin 1945'ten beri taşıdığı ve Avrupa'nın dışında kalmasının başlıca nedenlerinden biri olan "büyük güç" iddiası darbe yemiştir. Böylelikle İngiltere bu tarihten itibaren sömürgelerden çekilme, uluslararası sorumluluklarının bir kısmını bırakma ve yanı başında giderek güçlenen Avrupa oluşumuna katılma yoluna girmiştir. Tüm bu nedenlerle, İngiltere'nin AB'ye yönelerek ekonomi ve dış politikasını yeniden güçlendirme girişimlerine başlamasında kırılma noktasının, bir Orta Doğu gelişmesi olan 1956 Krizi olduğu söylenebilir.

1960'ların başlarından itibaren, gerek İşçi gerekse Muhafazakâr Parti hükümetleri İngiltere'nin AB'ye üye olmasına çalışmıştır. 1961 ve 1967'de iki kez De Gaulle'ün vetosuna maruz kalan İngiltere, savaş sonrası dönemdeki başbakanlar arasında Avrupa yönelimi en güçlü olduğu iddia edilen Muhafazakar Edward Heath⁸

⁵ Stephen George, *An Awkward Partner: Britain in the European Community*, Oxford, Oxford University Press, 1999, s. 15-16.

⁶ Bkz.: George Kirk, *The Middle East 1945-1950*, Oxford, Oxford University Press, 1954, s. 106-107.

⁷ İsrail'in Fransa ve İngiltere ile anlaşarak Mısır'a saldırması sonrasında, İngiltere ve Fransa'nın Süveyş Kanalı'nın denetimini tekrar ele geçirmek üzere Port Said bölgesine asker çıkarmaları başta ABD ve SSCB olmak üzere şiddetle kınanmış ve her iki ülke de birliklerini bölgeden çekmek zorunda kalmıştır. Konuyla ilgili olarak bkz.: Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları, 1948-1988*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, s. 162-170.

⁸ John W. Young, *Britain and European Unity, 1945-1992*, London, MacMillan, 1993, s. 107.

döneminde, 1973 yılında AB'ye üye olabilmıştır. Özetle, AB üyeliğini elde ettiği sırada İngiltere bir yandan Avrupa'da Fransa'ya karşı kaybettiği konumunu yeniden kazanmak üzere örgüt bünyesinde etkin olma ihtiyacı içinde olmuştur. Söz konusu etkinliğin gösterilebileceği başat alanlardan birisi de dış politikadır. Nitekim İngiltere de 1956 sonrasında kaybettiği prestijini Orta Doğu'da patlak veren 1973 krizi vesilesiyle yeniden kazanmak üzere insiyatif alarak yeni üyesi bulunduğu AB'nin daha etkin bir rol oynamasını sağlayacaktır.

De Gaulle ve Avrupa

İkinci Dünya Savaşı ertesinde Avrupa'daki en önemli sorunun, Batı Almanya'nın Batı sistemi içine nasıl alınacağı ve Fransa'nın bunu nasıl kabul edeceği olduğundan yukarıda bahsedilmiştir. 1955'e gelindiğinde ise özellikle ABD ve İngiltere'nin desteğiyle Batı Almanya'nın NATO'ya üyeliği kabul edilmiştir. Böylelikle, Roma Antlaşması'nın boş bıraktığı bir diğer alan olan ortak dış politika konusu tümüyle NATO'nun tasarrufuna bırakılmıştır. Fakat bu durum, Yumuşama döneminin en önemli figürlerinden biri olan De Gaulle'ün 1959'da Fransa'da cumhurbaşkanlığı görevine gelmesiyle birlikte değişmeye başlamıştır.

De Gaulle'ün İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde giderek artan Anglo-Amerikan karşıtı çizgisi, kısa sürede Fransız dış politikasına ve AB'ye yansımıştır. Fransa önderliğinde olmak üzere, federatif değil hükümetlerarası niteliği haiz bulunan, ABD etkisinden çıkmış, dolayısıyla uluslararası politikada bağımsız bir üçüncü güç olarak birleşik Avrupa yaratma amacını güden De Gaulle, 1960 yazında, AB üyesi altı ülkeye, dış politika ve savunma alanları da dâhil olmak üzere üyeler arası eşgüdüm sağlamak üzere yeni bir hükümetlerarası örgüt içinde yer almaları önerisinde bulunmuştur.⁹

Yapılan ilk görüşmeler üzerine Fransa'nın Kopenhag Büyükelçisi Christian Fouchet başkanlığındaki bir komite tarafından öneriye ilişkin çalışma yapılması kabul edilmiştir. Bu ön çalışma sonrasında ortaya çıkan plan ("Fouchet Planı"), ortak bir dışişleri ve güvenlik politikası kurmak ve eğitim, bilim, kültür alanında işbirliği yapmak hedefiyle bir Avrupa konfederasyonu önerisini içermiştir. Planda, bakanlar konseyi, ulusal parlamenterlerden oluşacak bir danışma meclisi ve bir komisyondan oluşan hükümetlerarası bir yapı öngörülmüştür. Avrupa'da Fransa ile ilişkilerini iyi tutmasının Avrupa içerisindeki hareket imkânını artıracığını düşünen Almanya dışındaki üyeler ve özellikle Hollanda ile Belçika, bunun bir Fransız-Alman hegemonyası anlamına geleceğinden endişe ederek plana olumsuz yaklaşmışlardır. Aynı dönemde İngiltere'nin ilk başvurusunun De Gaulle tarafından reddedilmesi, Fransa'nın Avrupa'yı etkisi altına alma olasılığı bağlamında ABD'yi de endişelendirmiştir. Sonuçta, Nisan 1962'de görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmış, bunun ardından da De Gaulle dikkatini iyi ilişkiler içinde bulunduğu Hristiyan- Demokrat Şansölye Konrad Adenauer yönetimindeki Almanya'yla ikili ilişkileri geliştirmeye vermiştir. Nitekim De Gaulle'ün kendi Avrupa tasavvurunu

⁹ Desmond Dinan, **Avrupa Birliği Tarihi**, çev. Hale Akay, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2013, s. 134-135.

desteklemek üzere Almanya'yı yanına almak istemesi olarak yorumlanan bir işbirliği antlaşması ("Elysée Antlaşması") 22 Ocak 1963'te iki ülke arasında imzalanmış ve kıtadaki Fransız-Alman eksenini güçlendirilmiştir.¹⁰

1960'lı yıllarda AB'yi, İngiltere'nin üyeliğine yönelik vetosu ve hükümetlerarası Avrupa ısrarıyla sekteye uğratan De Gaulle'ün 1969'daki istifası sonrasında yapılan seçimleri George Pompidou kazanmıştır. Pompidou, selefinin aksine, İngiltere'nin üyeliğine sıcak bakmaya başlamıştır. Bu değişiklikte, Fransa'nın AB'nin ekonomik pazarının genişlemesine duyduğu ihtiyaç kadar, yaklaşık olarak aynı tarihlerde Almanya'da iktidara gelen Willy Brandt'ın izlediği *Ostpolitik*'in Fransa'da yarattığı endişenin de payı vardır.¹¹ İngiltere bu dönemde giderek yükselen Almanya'yı dengeleyecek bir güç olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme temelinde AB'ye üyeliği kabul edilecek İngiltere ise üyeliğinin ilk yılında gerçekleşen büyük bir uluslararası kriz sırasında yürüttüğü politika ile örgüt için gelecekte üstlenebileceği rolün altından kalkabileceğini gösterebilme imkânı bulacaktır.

1973 Öncesinde AB'nin Orta Doğu'ya Bakışı

Akdeniz Ülkeleri İle Artan İlişkiler

AB'nin Orta Doğu'ya ilişkin politikaları, örgütün Akdeniz'in güneyindeki Arap ülkeleri ile kurduğu ilişkiler temelinde şekillenmeye başlamıştır. Özellikle İtalya ve Fransa, AB'nin Mağrip ülkeleri ile ilişkilerinin geliştirilmesi önerilerini, ağırlıklı olarak ekonomik nedenler ve stratejik gerekler çerçevesinde ortaya atmışlardır. Ayrıca Fransa'nın, eski nüfuz alanı olan Kuzey Afrika ülkeleri ile yakınlığını ve bu ülkeler nezdindeki etkinliğini AB çerçevesinde de sürdürme gayretleri olmuştur. Bu çerçevede, 1960'lardan itibaren Fas, Tunus, Cezayir ile başlayan ticaret anlaşmaları serisi, 1972'de Mısır ve Lübnan'ı da kapsamıştır. Söz konusu ikili ticaret anlaşmaları, 1972'deki Paris Zirvesi'nde AB'nin ortak bir Akdeniz politikası benimsemesine altyapı hazırlamıştır.

AB'nin Akdeniz ülkeleri ile daha kurumsal bir çerçevede ilişki kurmasında çeşitli nedenler etkili olmuştur. Siyasal açıdan, Soğuk Savaş gelişmelerinin etkisinden söz edilebilir. 1956 Süveyş krizi sonrasında, bölgede Avrupa etkisinin azalması, buna karşılık ABD ve SSCB'nin etkinleşmesi, Avrupalı ülkelerde huzursuzluk yaratmıştır. Özellikle SSCB'nin yükselişi, ABD'nin, Avrupa'nın bölgedeki çıkarlarını ne derece koruyabileceğine ilişkin endişe yaratmıştır. Avrupa'nın hemen yakınında bulunan ve ekonomik, stratejik önemi yüksek olan bölgenin, büyük güçlerin mücadele alanı olmaktan çıkarılması, artan gerilimin düşürülmesi ve nihayet Avrupa ile yakınlaşması, başta Fransa olmak üzere Avrupalı ortaklar için güçlü bir siyasal motivasyon haline gelmiştir.¹²

¹⁰ Ulrich Krotz ve Joachim Schild, **Shaping Europe: France, Germany, and Embedded Bilateralism from the Elysée Treaty to Twenty-First Century**, Oxford, Oxford University Press, 2013, s. 54-56.

¹¹ Dinan, **op. cit.**, s. 164-165.

¹² Haifaa A. Jawaad, **Euro-Arab Relations**, Reading, Ithaca Press, 1992, s. 28.

AB'yi Akdeniz ülkeleri ile kurumsal bir ilişki kurmaya yönelten stratejik ve ekonomik nedenler arasında petrol kaynaklarının öneminin yanı sıra, petrolün ulaşım rotasının güvenliği de gelmektedir. Özellikle 1973'te İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın örgüte katılacak olmasıyla Batı dünyasının en büyük ticari gücü haline dönüşecek AB'nin artan pazar ihtiyacı ve bölgenin sunduğu olanaklar ise AB'nin Akdeniz ülkelerine ekonomik bakımdan duyduğu ihtiyacı artırmıştır. Ayrıca, o tarihlerde AB ekonomik bütünleşmesini tamamlayamamış ve ekonomi ve dış ticaret rejimine ilişkin tam bir ortak politikayı henüz hayata geçirmemiştir. Bu durumda, üçüncü ülkelerle yapılacak ticaret ve gümrük anlaşmalarının belirli bir çerçeveye oturtulması daha da önem kazanmıştır.¹³

Arap-İsrail Sorunu ve AB'nin Tutumu

1970'lerden önce AB'nin Orta Doğu ile ilgili ortak bir politikasından söz etmek mümkün değildir. Fransa ve İngiltere'nin 1956 sonrası bölge ile ilişkilerinin kötüleşmesi, Federal Almanya ve Hollanda gibi ülkelerin İsrail yanlısı tutumu da Avrupa'yı genel olarak Arap kamuoyu ve Orta Doğu nezdinde etkisiz bırakmıştır. Bununla birlikte, 1967 Arap-İsrail Savaşı ve savaşın yol açtığı sorunlar, AB'nin hem genel olarak ortak bir dış politika hem de Orta Doğu'ya ilişkin ortak politika oluşturma girişimleri bakımından önemli bir başlangıç noktası teşkil etmiştir. Ortak dış politika oluşturulmasına giden süreç, 2 Aralık 1969 tarihinde Lahey'deki AB Zirvesi'nde alınan kararlar çerçevesinde başlatılmıştır. Söz konusu zirve bildirgesinde,¹⁴ Ortak Pazar'da nihai aşamaya girilmesinin, aynı zamanda, “yarının dünyasında sorumluluklarını alabilen birleşik bir Avrupa” bakımından da önem taşıdığı vurgulanmıştır. Zirvede dışişleri bakanlarından, siyasi birliğin ilerletilmesi için gerekenlerin ortaya konulacağı bir rapor hazırlanması da istenmiştir. Belçikalı diplomat Eienne Davignon başkanlığındaki komisyon tarafından hazırlanan bu rapor (“Davignon Raporu”) Ekim 1970'te Konsey tarafından kabul edildi. Rapor,¹⁵ siyasi birliğin ilerletilmesi için üyelerin uluslararası faaliyetlerinin eşgüdümlü olması ve bunun için de dış politika alanında işbirliği yapılması gereği belirtilmiştir. Dış politikanın, devletlerin münhasır egemenlik yetkisine girdiğinden hareketle resmi bir nitelik tanınmayan bu mekanizmaya Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) adı verilmiş, bu çerçevede üye ülke dışişleri bakanlarının yılda iki kez toplanmaları fakat daha alt düzeylerde kurulacak komitelerin de daha sık toplanarak sürekli çalışma yapması benimsenmiştir. ASİ, gayriresmi pratik ve esnek oluşu nedeniyle üyeler tarafından benimsenecek ve bu temelde başlayan süreç, dış politika konusunda giderek bir “Avrupa refleksi” oluşmasını sağlayacaktır.¹⁶ 1987'de yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi (*Single European Act*) ile resmen AB

¹³ *Ibid.*, s. 28-29.

¹⁴ Bildirinin tam metni için bkz.: Christopher Hill ve Karen E. Smith (der.), **European Foreign Policy, Key Documents**, London, Routledge, 2000, s. 72-74.

¹⁵ Raporun metni için bkz.: http://www.cvce.eu/content/publication/1999/4/22/4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5/publishable_en.pdf, son erişim tarihi 15/06/2014.

¹⁶ Trevor C. Salmon, “Avrupa Siyasi İşbirliği,” **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, Cilt I, der. Desmond Dinan, çev. Hale Akay, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005, s. 182-183.

mevzuatına giren ASİ, Maastricht Antlaşması'ndan itibaren anılan adla ODGP'nin öncülü olması bakımından büyük önem arz etmektedir.

İşte, bir Orta Doğu gelişmesi sonrasında başlatılan ve iki temel gündem maddesinden birisi (diğeri ise Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı olmuştur) Orta Doğu olan ASİ, Avrupa'nın bir bütün olarak dış politika üretmesine yönelik temel çerçeveyi kurmaya başlamıştır. Gerek söz konusu temel çerçevenin kuruluşu sırasındaki gerek AB'nin Orta Doğu'daki bunalıma yönelik politika oluşturması kapsamında atılan adımlardan birisi, 13 Mayıs 1971'de AB Dışişleri Bakanları'nın Paris'teki toplantılarında kabul ettikleri belgedir. Hazırlanmasında büyük etkisi olan Fransız Dışişleri Bakanı Maurice Schumann'ın adıyla anılan belge, resmen yayınlanmasa da AB'nin Orta Doğu sorununa nasıl yaklaştığına dair önemli bir veri sağlamıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında aldığı 242 sayılı kararın esaslarını kabul eden belgede, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi, tarafların sınırlarında askersizleştirilmiş bir alan ihdas edilmesi, bölgeye BM güçlerinin konuşlandırılması, Kudüs'ün uluslararası bir yönetim altına alınması, Akabe Körfezi ve Süveyş Kanalı'ndaki deniz taşımacılığının düzenlenmesi ve Arap mülteciler sorununun çözümü talep edilmiştir.¹⁷ Dolayısıyla İngiltere, AB'ye katıldığı dönemde, ortak bir dış politika oluşumuna yönelik uygun bir siyasal ve kurumsal atmosfer bulacaktır.

1973 Arap-İsrail Savaşı ve AB'nin Tutumu

1973 Arap-İsrail Savaşı ve İlk Tepkiler

AB'nin Orta Doğu politikasını esas olarak başlatan gelişme Ekim 1973'teki Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı) olmuştur. Arap tarafının, 1967 savaşında kaybettikleri toprakları İsrail'den geri alma niyetiyle giriştiği sürpriz saldırı ile başlayan savaş¹⁸ sonrasında Arapların Batı'ya yönelik tepkisi sertleşmiştir. Bu tepki, petrol üreticisi olan Arap ülkelerinin, ham petrol fiyatlarını artırması ve ayrıca bazı ülkelere yönelik bir petrol ambargosu uygulaması şeklinde gelişmiştir. Söz konusu uygulama çerçevesinde ülkeler; düşman ülkeler (İsrail'e destek verenler ve dolayısıyla ambargoya tabi olanlar), dost ülkeler ve tarafsız ülkeler olarak sınıflandırılmıştır. ABD ve AB üyesi Hollanda, İsrail'e verdikleri destek nedeniyle ilk grupta, İngiltere ise Fransa ile birlikte ikinci grupta değerlendirilmiştir.

Arap ülkelerinin, petrolü Arap davasında bir silah olarak kullanma girişimi AB üyelerini de son derece kaygılandırmıştır. Orta Doğu'ya enerji alanındaki üst düzey bağımlılık nedeniyle, bölgedeki bir siyasal çatışmanın, Avrupa'nın ekonomik güvenliğini köklü biçimde tehdit edebileceği olgusu kendisini göstermiştir. 1945 sonrası dönemde ilk kez Avrupa, SSCB'nin askeri gücünden değil, gelişmekte olan bir grup ülkenin ekonomi politikaları nedeniyle tehdit algılamıştır. Bu aynı zamanda

¹⁷ Bkz.: Jawaad, **op. cit.**, s. 60-61.

¹⁸ Ayrıntılar için bkz. Armaoğlu, **op. cit.**, s. 320-337.

güvenlik konusunda Kuzey-Güney ayrışmasının da ilk tezahürlerinden biridir.¹⁹ Dolayısıyla AB karar-vericileri, ortak politika oluşturma eksikliğinin bir yansıması olarak uzak durdukları Orta Doğu'daki siyasi sorunlara eğilmek, bu konuda kesin bir tavır belirlemek zorunluluğunu hissetmişlerdir.

Böyle bir zorunluluğun bir diğer nedeni ise İsrail'e etkin destek veren ABD ile aynı tarafta kabul edilerek Arap tarafının tepkisini çekmekten duyulan endişedir. Özellikle petrol merkezli stratejik endişeler ile giderek gelişen ticari ilişkilerin sekteye uğraması olasılığı, Avrupa'da genel bir huzursuzluk yaratmıştır. Fransa'nın başını çektiği AB, bölge ile geçmiştten gelen yakın ilişkilerini de kullanarak Arap tarafı ile daha dengeli, hatta çoğu zaman İsrail karşısında Arap tezlerine yakın bir tutum benimseyerek bölgede siyasi bir etkinlik sağlama arayışına girmiştir.

AB üyelerini endişelendiren bir diğer durum ise Soğuk Savaş'ın yeniden alevlenmesi ve böylece Avrupa'nın bir çatışmanın ortasında kalması olasılığının belirmesidir. Çünkü BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 338 Sayılı Karar uyarınca 22 Ekim'de başlayan ateşkesin korunamaması sonrasında ABD ile SSCB arasındaki ilişkiler 1962'deki Küba Krizinden beri en kötü halini almış ve ABD Başkanı Nixon, SSCB'nin gerekirse tek başına müdahale etme tehdidinde, nükleer silahların kullanılabilirliği anlamına gelen alarm tedbirlerini yürürlüğe koyarak yanıt vermiştir.²⁰ Kısa süre sonra taraflar arasında uzlaşma sağlanmış olsa da yaşanan bu gerginlik Avrupa devletlerine, Soğuk Savaş koşullarında durumlarının ne kadar hassas olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Öte yandan, krizin ilk günlerinde AB üyeleri farklı tepkiler vermişlerdir. Yel pazenin bir ucunda Arap yanlısı siyasetiyle Fransa, diğer ucunda ise İsrail yanlısı tutumuyla Hollanda yer almıştır. AB'nin yeni üyelerinden olan İngiltere ise Fransa'ya daha yakın bir tavır sergilemiştir. Nitekim savaşın başlamasından sonra, savaşın tüm taraflara yönelik silah ambargosu uygulaması başlatmıştır. Ayrıca, Orta Doğu'da soruna adil ve kalıcı bir çözüm getirilmesi ihtiyacı dile getirilmiş, böylelikle de bir çözümün, İsrail'in işgal ettiği Arap topraklarını ele geçirmesi üzerinden olmayacağı vurgulanmıştır.²¹

İngiltere'nin krize ilişkin bu tavrı, ABD ve AB ile ilişkilerinin o dönemdeki seyri çerçevesinde değerlendirilebilir. ABD-İngiliz ilişkileri bakımından düşünüldüğünde, İngiltere'nin 1973 Savaşı ile ilgili ABD politikasına sıcak bakmadığı açıktır. Başbakan Heath, ABD'nin BM Güvenlik Konseyi'nde önerdiği ve İsrail'in avantajına olacak bir erken ateşkesi desteklememiştir. Ayrıca, ABD uçaklarının İsrail'e silah götürmek üzere İngiltere'nin Kıbrıs adasındaki üssünü kullanmasına da izin verilmemiştir.²² Üstelik Fransa ile birlikte, üs imkanı bulunan

¹⁹ Daniel Mockli, **European Foreign Policy during the Cold War: Heath, Brandt, Pompidou and the Short Dream of Political Unity**, London-New York, IB Tauris, 2009, s. 184-185.

²⁰ Armaoğlu, **op. cit.**, s. 333-335.

²¹ Jawaad, **op. cit.**, s. 70.

²² John Calabrese, "The United States, Great Britain, and the Middle East: How Special the Relationship?," **Mediterranean Quarterly**, Vol. 12, No. 3 (Summer 2001), s. 64.

Avrupalı ülkeler nezdinde girişimlerde bulunarak bu ülkelerin de ABD'ye yardım etmemesini sağlamıştır.²³

İngiltere'nin ABD ile paralel bir politika izlemeyişinden de görüleceği gibi, iki ülke arasındaki “özel ilişki”, sorunsuz ve mutlak bir uyuma dayalı olmamıştır. Nitekim 1956 Süveyş Krizi'nde ABD İngiltere'nin karşısında yer almıştır. Yine, 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında ABD'nin İsrail'e yönelik desteği İngiltere tarafından, Arap-İsrail sorununda ABD ile ortak bir ittifak pozisyonu belirlenmesi girişimlerinden bir kopuş olarak değerlendirilmiştir.²⁴ Ancak, İngiltere'nin 1970'lerden 1980'lerin ilk yarısına dek tekrar edecek benzer çıkışları (örneğin İran'a yönelik silah ambargosunu delmesi, İran-Irak Savaşı sırasında ABD yönetiminde Körfez bölgesinde konuşlandırılan eskortluk görevine alt düzeyde katılması gibi), bir istisnai dönem olarak nitelendirilebilir. Zira, 1970'lerden önce ve 1980'lerin ortalarından itibaren İngiltere ile ABD'nin ayrı saflarda yer aldığı görülmüştür. Dolayısıyla İngiltere'nin bu ara dönemdeki “aykırı” politikası, 1970'lerin yumuşayan uluslararası konjonktürü kadar, ülkenin AB içinde kendi konumunu güçlendirmeye ve yeni ortaklarıyla yakınlaşmaya yönelik bir çabası olarak da değerlendirilebilir.

AB'nin Krizle İlgili Tutumu

Kriz sırasında Fransa, İngiltere ve Federal Almanya, AB'nin Orta Doğu ile ilgili ortak bir pozisyon benimsemesi gerektiği hususunda birleşmişlerdir. AB'nin bu üç büyük ülkesinin ortak tavır takınması, AB'nin Orta Doğu'ya yönelik ilk ciddi politikasının oluşturulmasını mümkün kılmıştır. Bu hava içinde atılan ilk adım, AB Bakanlar Konseyi'nin 13 Ekim tarihinde yaptığı ateşkes çağrısı olmuştur. Bu çağrıda, çatışmaların durdurulması ve BM Güvenlik Konseyi'nin ünlü 242 Sayılı kararı temelinde görüşmelerin başlatılması gerektiği de belirtilmiştir. 17 Ekim tarihli bir Avrupa Parlamentosu kararında ise bölgedeki çatışmaların dünya barışı için büyük bir tehdit oluşturduğuna değinilmiş, AB'nin genelde küresel düzlemdeki, özelde ise Akdeniz'deki sorumluluğu vurgulanmıştır.²⁵ Bakanlar Konseyi'nin ateşkes çağrısı kadar, Parlamento'nun bu kararı da son derece önemlidir. Zira bu kararın, AB'nin Orta Doğu ile ilgilenmeye başlaması ile örgütün, kendisini küresel bir aktör olarak görmeye ve öyle davranmaya başlaması arasındaki teorik ve pratik bağlantıyı da gösterdiği düşünülebilir.

AB'nin Orta Doğu politikası ile ilgili bir dönüm hatta başlangıç noktası teşkil eden gelişme, 6 Kasım 1973 tarihli AB Bakanlar Konseyi açıklamasıdır.²⁶ Bu açıklamada şu ifadeler yer almıştır:

“1. [AB Üyesi Devletler] Orta Doğu sorununda çatışan her iki tarafın güçlerini de, Güvenlik Konseyi'nin 339 ve 340 sayılı kararlarına uygun olarak, 22 Ekim'deki pozisyonlarına dönmeleri gerektiği konusunda uyarmaktadır...”*

²³ Arap ülkelerinin tepkisinden de çekinen AB üyeleri üs vermezken, sadece, bir NATO üyesi olan Portekiz ABD'ye havaalanlarını kullandırmıştır. Bkz.: Armaoğlu, **op. cit.**, s. 332.

²⁴ Calabrese, **op. cit.**, s. 64.

²⁵ Jawaad, **op. cit.**, s. 73'ten European Parliament, **Information**, Parliament in Session, Luxembourg, European Parliament, 1973, s. 23-24.

²⁶ Hill ve Smith, **op. cit.**, s. 300-301.

“2. [Üyeler] *umut etmektedirler ki, Güvenlik Konseyi'nin 22 Ekim tarihli ve 338 sayılı kararını takiben, Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararının bütün unsurlarının uygulanması yoluyla Orta Doğu'da adil ve kalıcı bir barışın tesis edilmesi için müzakereler başlayacaktır. [Üyeler] bu barışa tüm güçleriyle katkı yapmaya hazır olduklarını ifade etmektedirler. Bu görüşmelerin BM çatısı altında yapılması gerektiğine inanmaktadırlar...*”

“3. [Üyeler] *bir barış anlaşmasının (“agreement”) özellikle şu esaslara dayanması gerektiğini düşünmektedirler:*

- i. kuvvet kullanımı yoluyla toprak kazanımının kabul edilmezliği;*
- ii. İsrail'in 1967 çatışmasından beri sürdürdüğü işgale son vermesi gereği;*
- iii. bölgedeki her devletin egemenliğine, teritoryal bütünlüğüne ve bağımsızlığına saygı ve bu devletlerin güvenli ve tanınmış sınırlar dahilinde, barış içinde yaşama hakkı;*
- iv. adil ve kalıcı bir barışın yapılmasında, Filistin halkının meşru haklarının tanınması.*

“4. [Üyeler] *242 sayılı karar göre, barış düzenlemesinin uluslararası güvenceye tabi olması gerektiğini hatırlatırlar. Bu güvencelerin, ..., 242 sayılı kararın 2. Maddesinde öngörülen silahsızlandırılmış bölgeye barış-koruma güçlerinin gönderilmesi aracılığıyla güçlendirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu güvencelerin, ..., 242 sayılı karara uygun olarak Orta Doğu'daki sorunun çözümünde başlıca önemi haiz olduğu konusunda hemfikirdirler...*”

“5. [Üyeler] *bu vesileyle, kendilerini Akdeniz'in güney ve doğusundaki kıyıdaş devletlerle uzun süredir ilişkilendiren her türlü bağı hatırlatırlar. Bu bağlamda, 21 Ekim 1972 Paris Zirvesi Bildirisi'ni teyit ederler ve Topluluğun [AB] bu ülkelerle, küresel ve dengeli bir yaklaşım çerçevesinde anlaşmalar müzakere etmeye karar verdiğini hatırlatırlar.*”

Yukarıda zikredilen karar, hem AB'nin dış politika konusunda işbirliğine hem de Orta Doğu'daki AB etkisini sağlamaya yönelik önemli bir adım olmuştur. Bu işbirliğinin sağlanmasında, İngiltere'nin Avrupa yönelimi hayati bir önem taşımıştır. Avrupa'nın üç büyük ülkesi olan İngiltere, Fransa ve Federal Almanya'nın bir araya gelmesi, o dönemdeki yapısı ve kapasitesi düşünüldüğünde AB için çok önemli bir işin başarılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu üç ülkenin anlaşması ve bunun üzerinden yürüttüğü diplomasi, AB'nin diğer üyelerinin de ortak çıkarlarını görmeleri ve ortak

* 338 sayılı karara göre taraflar 12 saat içinde ateşkes yapacaklar, 242 sayılı kararı tüm unsurlarıyla uygulayacaklar, “uygun aracılık vasıtası ile” taraflar arasında müzakereler başlayacaktı. 339 sayılı karar, 338'deki esaslara ek olarak, bölgeye BM gözlemcilerinin gönderilmesini öngörmüştür. 340 sayılı karar ise, tarafların 22 Ekim'deki pozisyonlarına dönmelerini, derhal savaşmayı durdurmalarını ve bir Barış Gücü'nün oluşturulmasını öngörmüştür. Bkz.: Armaoğlu, **op. cit.**, s. 333-335.

bir Avrupa vizyonu çerçevesinde birleşmelerini sağlamıştır. Söz konusu birliğin dikkat çekici yansımalarından birisi de başta Hollanda ve Danimarka gibi, İsrail'e öteden beri yakın duran AB üyelerinin bile, İsrail'in sert biçimde kınadığı bu kararı tümüyle desteklediklerini bildirmeleri ve de Amerikan çizgisinden açıkça çıkmaları olmuştur.²⁷ Böylelikle birliğin ortak dış politikasının oluşturulması adına kritik bir merhale aşılmıştır.

AB ülkelerinin Arap ülkeleriyle yaşadığı bu yakınlaşma, kısa sürede etkisini göstermiş ve bir başka önemli gelişmeye vesile olmuştur. Fransa Cumhurbaşkanı Georges Pompidou'nun önerisiyle, Orta Doğu sorunlarını görüşmek üzere 14-15 Aralık 1973'te o sırada dönem başkanı olan Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da bir AB zirve toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıda Fransa ve İngiltere, Arap dünyası ile özel bir ilişki biçiminin geliştirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Söz konusu ilişki, özellikle petrol ve ticaret konularında işlevsel ve gerekli sayılmıştır.

Burada, AB'nin Orta Doğu'ya yönelik politikasının, örgütün ortak dış politika oluşturmada bir ilk adımı oluşturduğu saptamasını doğrular bir gelişme daha yaşanmıştır. Ortak bir dış politikanın oluşturulmasını önceleyen husus "ortak" olacak öznenin, yani "biz" mefhumunun belirlenmesidir. Ancak bu belirlendikten sonra özü itibarıyla "biz" dışında kalacaklara ilişkin olan bir dış politika benimsenebilecektir. İşte bu bağlamda AB ilk kez kendi kimliğini tanımlama çabasına girişmiştir. Bu çerçevede örgüte üye olan dokuz ülkenin dışişleri bakanları 14 Aralık 1973'te Avrupa Kimliği Bildirisi'ni (*Declaration on European Identity*) yayınlamışlardır.²⁸ Bildirinin giriş kısmında, Avrupa kimliğiyle ilgili bir belgenin oluşturulma zamanının geldiğini ve bu belge sayesinde üyelerin dünya politikasında konumlandıkları yerin, diğer ülkelerle olan ilişkilerinin ve bu ülkelere yönelik sorumluluklarının daha iyi tarif edilebileceği belirtilmiştir. Yine bu kısımda, Birleşik Avrupa kurulması yolunda üyelerin daha ileri çalışmalarını sürdürme niyetinde oldukları ifade edilmiştir. Bildirinin dış ilişkileri konu alan ikinci bölümünde ise Orta Doğu ve Akdeniz bölgeleri özel olarak anılmıştır. Öyle ki, bu iki bölge, ABD ile ilişkilere değinilen paragraftan bile önceye yerleştirilmiştir. Orta Doğu ve Akdeniz ülkeleriyle ilgili paragrafta bölgeyle olan tarihsel bağların korunmak istendiği ve burada barış ve güvenliğin korunması için işbirliği yapılacağı kaydedilmiştir.

Kopenhag'daki zirveye, Kasım ayındaki Arap Zirvesi tarafından görevlendirilen dört Arap ülkesinin dışişleri bakanları da sürpriz bir ziyarette bulunmuştur. 6 Kasım Açıklaması sonrasında Arap dünyasının da AB'ye artan yakınlığının bir göstergesi olarak Arap heyeti, AB ile diyalog kurularak daha kapsamlı bir işbirliğine gidilmesi önerisini getirmişlerdir. Sonuçta, Kopenhag Zirvesi'nde AB, Arap ülkeleriyle ekonomik, ticari ve sınai işbirliği çerçevesinde kapsamlı düzenlemelerin yapılmasına yönelik müzakerelere başlama niyetini ortaya

²⁷ Elena Aoun, "European Foreign Policy and the Arab-Israeli Dispute: Much Ado About Nothing?," *European Foreign Affairs Review*, Cilt 8 (2003), s. 291.

²⁸ Bildirinin metni için bkz.: http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf, Son erişim tarihi: 15/06/2014.

koymuş, böylelikle AB-Orta Doğu ilişkilerinde yeni süreç kurulan mekanizmayla hayata geçirilmiştir.²⁹

Sonuç

II. Dünya Savaşı sonrasında, Soğuk Savaş koşullarında başlayan Avrupa bütünleşmesine ilişkin çabalar zor ve hassas bir süreçten geçerek belli sonuçlara ulaştırılmıştır. Doğu-Batı bölünmesiyle beraber Batı Avrupa'nın en önemli üç ülkesi olan İngiltere, Fransa ve Almanya arasındaki ilişkiler bütünleşmenin seyrini etkilemiştir. Avrupa bütünleşmesinin en önemli unsurlarından biri olan dış politika konusunda bir ortaklığın kurulabilmesinin Fransa'nın Almanya'ya ilişkin kaygıları nedeniyle kısa sürede gerçekleştirilemeyeceğinin 1950'lerin başları itibarıyla anlaşılması, 1957 Roma Antlaşması ile kurulan AB'nin yapısını da belirlemiş ve sonuçta dış politika, örgütün sorumluluk alanlarının dışında bırakılmıştır. Bu dönemde Avrupa'nın diğer büyük gücü İngiltere ise bir yandan özel ilişki kurduğu ABD'nin Soğuk Savaş politikalarının yürütücüsü konumundadır. Diğer yandan da İngiliz Milletler Topluluğu'nu bir arada tutmaya ve savaş öncesindeki gücüne ulaşmaya çalışan bir imparatorluk görünümü sergilemiş, bunun sonucu olarak da ulus-üstü nitelikli bir Avrupa bütünleşmesi fikrine 1960'lara dek soğuk bakmıştır.

1960'lara gelindiğinde ise AB'nin kuruluş gerekçesi olan ekonominin en hassas konusu olan Ortak Tarım Politikası tartışmaları ve De Gaulle'ün ulusalcı/Avrupacı itirazlarıyla meşgul olan örgütün, Yumuşama döneminin getirdiği dış politika imkânlarını değerlendirecek fırsatı bulamadığı görülmüştür. 1956 Süveyz Krizi sonrasında “üzerinde güneş batmayan imparatorluk” ve büyük devlet olma iddiası büyük yara alan İngiltere'nin rotasını Avrupa'ya çevirerek AB üyesi olmak üzere yaptığı başvurular, De Gaulle'ün vetosuna takılmıştır. Bu vetonun esas dayanağını İngiltere'nin ABD'nin Truva atı olduğu iddiası teşkil etmiştir ve özünde de De Gaulle'nin ABD etkisinden sıyrılmış ve Fransa'nın siyasi liderliğinde bir Avrupa yaratma isteği yer almıştır.

De Gaulle'den sonra cumhurbaşkanı olan Pompidou döneminde Fransa'nın Avrupa politikasında gözle görülür bir değişiklik olmuştur. Hem ekonomik gerekçeler hem de Almanya'nın AB içinde siyaseten dengelenmesindeki destek ihtiyacı, İngiltere'nin üyeliği önündeki Fransa engelini ortadan kaldırmıştır. Bunun yanı sıra Pompidou döneminde, siyasi niteliği haiz bulunan daha ileri bir birlik amacı gündeme yeniden gelmiş ve 1969'daki Lahey Zirvesi'nden itibaren ortak dış politika oluşturulmasına ilişkin olarak belli bir düzenlilik içinde adımlar atılmaya başlamıştır.

Sürece eklenen İngiltere'nin üyeliğinin başladığı 1973 yılının Ekim ayında patlak veren Arap-İsrail Savaşı, Londra'nın siyasi etkinliğini göstermesi için uygun bir vesile olmuştur. Çalışmada incelenen 1973 krizi, üyeliğinin ilk yılında İngiltere'ye, “Avrupalılığını” özellikle Fransa'ya “kanıtlamak” ve Avrupalı ortaklarını Orta Doğu politikası oluşturma sürecinde yönlendirmek imkânı

²⁹ Jawaad, *op. cit.*, s. 79-81.

tanımıştır. Atlantik ötesi bağlardan ziyade Avrupalı kimliğine yapılan vurgunun artması, İngiltere'nin AB içindeki etkisini artırmıştır. Bunun yanı sıra İngiliz diplomasisinin bu etkinliği, Orta Doğu ile ilgili AB politikasında da kendisini göstermiştir. 1956'dan sonra hızlanan Avrupa yönelimine uygun olarak, Orta Doğu ülkeleriyle AB'nin kuracağı ilişkiyi olumlu anlamda etkilemeye çalışmış ve olumlu sonuç almış olan İngiltere'nin bunu, gerek AB içinde gerek Arap ülkeleri nezdinde güçlü bir konuma sahip olan eski rakibi Fransa'nın politikalarına yaklaşarak gerçekleştirebildiği de unutulmamalıdır.

Başta Fransa olmak üzere, Avrupalı devletlerin Orta Doğu ile ilgilenmelerindeki öncelikli amaçlar; bölgenin olası bir Soğuk Savaş çatışmasına sahne olmasını önlemek, Avrupa'nın özellikle ekonomik istikrarını güvenceye almak ve bölge ülkeleriyle ABD kanalının dışında bir ilişki mekanizması geliştirmektir. Kaybedilecek şey çok fazla olunca Avrupa ülkelerinin bir araya gelmesi mümkün olmuş, İngiltere ve Fransa'nın etkili tutumu sayesinde AB ortak bir ses verebilmiştir. Özellikle Arap-İsrail sorunu vesilesiyle gündeme gelen bu ortaklık ASİ mekanizmasının kurulmasını sağlamıştır. Zamanla bir "Avrupa refleksi" yaratacak olan bu mekanizma ise Soğuk Savaş sonrasında AB kurumsal yapısında yer alacak ODGP'nin temelini oluşturmuştur.

Kaynakça

- AOUN, Elena, "European Foreign Policy and the Arab-Israeli Dispute: Much Ado About Nothing?," **European Foreign Affairs Review**, Cilt 8 (2003), s. 289-312.
- ARMAOĞLU, Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları, 1948-1988**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994.
- CALABRESE, John, "The United States, Great Britain, and the Middle East: How Special the Relationship?," **Mediterranean Quarterly**, Vol. 12, No. 3 (Summer 2001), s. 57-84.
- DEVEREUX, David R., "Britain, the Commonwealth and the Defence of the Middle East 1948-56," **Journal of Contemporary History**, Vol. 24, No. 2 (april 1989), s. 327-345.
- DINAN, Desmond (der.), **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, Cilt I, çev. Hale Akay, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005.
- DINAN, Desmond, **Avrupa Birliği Tarihi**, çev. Hale Akay, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2013.

Document on the European Identity Published by the Nine Foreign Ministers on 14 December 1973, in Copenhagen,

http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf, Son Erişim Tarihi 15/06/2014.

- FRANKEL, Joseph, "Britain's Changing Role," **International Affairs**, Vol. 50, No. 4 (October 1974), s.574-583.
- GEORGE, Stephen, **An Awkward Partner: Britain in the European Community**, Oxford, Oxford University Press, 1999.
- GEORGE, Stephen, **Britain and European Integration since 1945**, Oxford, Blackwell, 1991.
- GLUBB, John Bagot, **Britain and the Arabs**, London, Hodder and Stoughton, 1959.
- GREENWOOD, Sean, **Britain and European Cooperation since 1945**, Oxford, Blackwell, 1992.
- HILL, Christopher ve Karen E. SMITH (der.), **European Foreign Policy, Key Documents**, London, Routledge, 2000.
- HÖRBER, Thomas **The Foundations of Europe: European Integration Ideas in France, Germany and Britain in the 1950s**, Weisbaden, VS Verlag, 2006.
- JAWAAD, Haifaa A., **Euro-Arab Relations**, Reading, Ithaca Press, 1992.
- KIRK, George, **The Middle East 1945-1950**, London, Royal Institute of International Affairs, Oxford University Press, 1954.
- KROTZ, Ulrich ve Joachim SCHILD, **Shaping Europe: France, Germany, and Embedded Bilateralism from the Elysée Treaty to Twenty-First Century**, Oxford, Oxford University Press, 2013.
- MELISSEN, Jan ve Bert ZEEMAN, "Britain and Western Europe, 1945-1951: Opportunities Lost?," **International Affairs**, Vol. 63, No. 1 (Winter 1986-1987), s. 81-95.
- MOCKLI, Daniel, **European Foreign Policy during the Cold War: Heath, Brandt, Pompiduo and the Short Dream of Political Unity**, London-New York, IB Tauris, 2009.
- Report by the Foreign Ministers of the Member States on the Problems of Political Unification**, http://www.cvce.eu/obj/davignon_report_luxembourg_27_october_1970-en-4176efc3-c734-41e5-bb90-d34c4d17bbb5.html, Son Erişim Tarihi 15/06/2014.
- SANDERS, David, **Losing and Empire, Finding a Role: British Foreign Policy since 1945**, London, MacMillan, 1990.
- Treaty of Rome**, http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf, Son Erişim Tarihi 15/06/2014.
- YOUNG, John Y., **Britain and European Unity, 1945-1992**, London, MacMillan, 1993.
- YOUNGER, Kenneth, "Britain in Europe: The Impact on Foreign Policy," **International Affairs**, Vol. 48, No. 4 (October 1972), s. 579-592.